

ANALIZA TEORETICO-PRACTICĂ A ÎMBOGĂȚIRII NEJUSTIFICATE

Pavel SPATARI

Unjustified enrichment has been created by Romanian lawyers and kept his basics till today. The general rule is provided by art. 1979 Civil Code, which says whoever get enriched by disadvantage of another, without legal, judicial or contractual grounds should return the enrichment. In order for this to happen, the following conditions are required: enrichment of one; disadvantage of another; enrichment must be unjustified; attribution between enrichment and disadvantage.

În reglementarea anterioară a îmbogățirii nejustificate, sub denumirea de îmbogățire fără justă cauză, aceasta era definită ca „faptul juridic licit prin care are loc mărirea patrimoniului unei persoane prin micșorarea corelativă a patrimoniului altei persoane, fără ca să existe pentru acest efect o cauză justă sau un temei juridic” [1, p.501]. Noțiunea de „justă cauză” a fost criticată în doctrină, considerându-se că aceasta creează divergențe în înțelesul său și se contrazice cu alte noțiuni dintr-un sistem cauzalistic. În atare sens, s-a afirmat că în această materie noțiunea de cauză nu este luată în sensul ei material – de cauză eficientă, nici în sensul în care ea constituie un element esențial al contractului și nici ca izvor al drepturilor și al obligațiilor, în temeiul căreia se stabilește dacă transformările patrimoniale sunt în conformitate cu legea. Nu se avea în vedere noțiunea de cauză a actului juridic, ci existența unui temei juridic, convențional sau legal, al măririi unui patrimoniu și al micșorării celuilalt. Prin urmare, termenul de „nejustificată” se arată unul mult mai oportun.

Ca și majoritatea instituțiilor de drept civil, îmbogățirea nejustificată a fost creația romanilor, bazele căreia sunt menținute și în legislațiile actuale. Odată cu apariția Digestei au recunoscut mai multe forme de *condictio*. Digestele lui Iustinian conțineau 5 titluri separate pentru fiecare formă de *condictio*, acestea fiind următoarele [2, p.838-872]:

- *condictio causa data causa non secuta* (D. 12, 4);
- *condictio ob turpem vel iniustam causam* (D. 12, 5);
- *condictio sine causa* (D. 12, 7);
- *condictio furtiva* (D. 13, I);
- *condictio indebiti* (D. 12, 6).

Mai era cunoscută și acțiunea *de in rem verso*, ce reprezenta un remediu special pentru îmbogățire nejustificată în domeniul reprezentării. Sistemele de drept ce au legiferat dualitatea dintre plata nedatorată și îmbogățirea nejustificată (ex. România, Franța, Italia, Olanda etc.) au extins domeniul acțiunii *de in rem verso* ca acțiune generală în materia îmbogățirii nejustificate, iar pentru plata nedatorată au păstrat clasică acțiune *condictio indebiti*. Sistemele ce au legiferat modelul unitar al îmbogățirii nejustificate (ex. Republica Moldova, Germania, Federația Rusă etc.) au creat un mecanism pentru a îmbina ambele situații.

Astfel, alin. (1) art. 1979 Cod civil (în continuare C. civ.) prevede că dacă o persoană obține o îmbogățire nejustificată care se atribuie la dezavantajul suferit de o altă persoană, ea este obligată față de persoana dezavantajată să restituie îmbogățirea. Prin urmare, C.civ. a reglementat această regulă generală în materia restituției ca un mecanism general de restituție, atunci când există o îmbogățire nejustificată, și nu o consacrare legală a mai multor forme de îmbogățire, așa cum au făcut românii (prin reglementarea mai multor tipuri de *condictio*).

C.civ. în alin. (1) art. 1979 stabilește că părțile raportului de îmbogățire nejustificată sunt persoana îmbogățită și persoana dezavantajată. Persoana îmbogățită este persoana ce obține o îmbogățire în mod nejustificat, iar persoana dezavantajată este persoana ce a suferit un dezavantaj pe marginea îmbogățirii altuia.

Condițiile îmbogățirii nejustificate sunt: îmbogățirea unei persoane; dezavantajul altei persoane; îmbogățirea să fi fost nejustificată; îmbogățirea unuia se atribuie la dezavantajul altuia.

Îmbogățirea unei persoane poate lua forme diverse – fie prin sporirea elementelor active ale patrimoniului, fie prin micșorarea pasivului acestui patrimoniu, fie prin evitarea măririi pasivului patrimoniului. Sporirea elementelor active ale patrimoniului poate consta în

dobândirea unui bun sau a unei creanțe, dobândirea unei sume de bani, îmbunătățirea unui lucru al proprietarului de către o altă persoană, edificarea unei construcții, facerea unei plantații sau executarea unei lucrări pe terenul altuia [3, p.199]. Îmbogățirea prin micșorarea pasivului patrimoniului sau evitarea măririi acestui pasiv nu necesită intrarea de noi bunuri sau creșterea valorii bunurilor existente, ci constă în stingerea unei datorii, fără a se plăti sau când sunt diminuate sau evitate cheltuielile obligatorii. Evitarea unor cheltuieli constituie o îmbogățire numai în cazul când patrimoniul unei persoane care evită cheltuielile nu s-a micșorat, deși ar fi trebuit să se micșoreze. Și din folosirea bunului unei alte persoane poate lua naștere evitarea unei cheltuieli. În modul acesta se economisesc cheltuielile care ar fi trebuit să fie făcute dacă nu ar fi intervenit faptul folosirii lucrului respectiv, de pildă cheltuielile reprezentând plata pentru folosința unui alt lucru de același gen [3, p.201]. Îmbogățirea ar putea avea și caracter intelectual sau moral. S-a apreciat că aspectul intelectual/moral privește numai natura activității prestate și s-a arătat că, și în acest caz, îmbogățirea trebuie să corespundă unei valori susceptibile de evaluare pecuniară [4, p.163]. Majorarea unui patrimoniu semnifică dobândirea de active patrimoniale sau eliminarea pasivelor patrimoniale. Activele patrimoniale pot consta în bani, drepturi de proprietate (inclusiv intelectuală), drepturi de creanță sub cele mai diverse forme – creanță contractuală, creanță de compensare a unui prejudiciu, chiar și creanța de a obține restituirea îmbogățirii nejustificate. Eliminarea unui pasiv patrimonial constă în stingerea totală sau parțială a unei datorii. Nu contează dacă în privința unei datorii a fost sau nu intentată o acțiune din partea creditorului îmbogățitului, însă este important ca obligația ce este stinsă de dezavantajat să fie o obligație civilă perfectă și nu una naturală (cum ar fi obligația de a executa după scurgerea termenului de prescripție).

În alin. (1) art.1985 C. civ. sunt enumerate cazurile în care o persoană se consideră dezavantajată, și anume, când a fost micșorat patrimoniul său, când au fost folosite bunurile sale de către o altă persoană, când a fost prestat un serviciu sau executată o lucrare în folosul altuia.

Există prezumția că toate îmbogățirile sunt nejustificate, cu excepția a două cazuri: persoana îmbogățită este îndreptățită față de persoana dezavantajată să obțină îmbogățirea în virtutea unui contract sau

unui alt act juridic, unei hotărâri judecătorești sau unui alt temei legal; persoana dezavantajată și-a dat consimțământul în mod liber și fără eroare de a suferi dezavantajul.

Atât sporirea sau păstrarea patrimoniului, cât și diminuarea patrimoniului sunt rezultatele comune ale anumitor fapte (acte sau evenimente). Este indiferent dacă dezavantajul și îmbogățirea corelativă rezultă din fapta păgubitului sau a îmbogățitului, ori a unei terțe persoane sau fortuit, fiind suficient ca ele să aibă o cauză unică comună – un act sau un eveniment. Prin urmare, îmbogățirea nu este cauza dezavantajului, după cum nici dezavantajul nu este cauza îmbogățirii, acestea fiind rezultatele unei cauze unice [5, p.279]. Astfel, termenul de „atribuire” se potrivește mai bine pentru a desemna această situație.

Ceea ce definește îmbogățirea nejustificată din punctul de vedere al efectelor sale este obligația de restituire de care este ținut îmbogățitul. C. civ. modernizat, în materia efectelor îmbogățirii nejustificate, delimitează între îmbogățire transmisibilă și îmbogățire netransmisibilă. Transmisibilă este acea îmbogățire ce constă dintr-un bun ce poate fi transmis, prin *traditio*, *cessio* sau prin alte metode, spre exemplu îmbogățirea ce constituie primirea neîndreptățită a unui pian, ce va urma a fi restituit așa cum este el. Îmbogățire netransmisibilă o constituie bunurile ce nu pot fi transmise, servicii sau folosința unui bun, ce urmează a fi restituite prin plata valorii bănești în folosul persoanei dezavantajate. Spre exemplu, spălarea unui automobil, ce l-a îmbogățit pe posesorul acestuia și urmează a fi restituită valoarea bănească a acestui serviciu. Alin. (1) art. 1990 C. civ. prevede regula generală că restituirea are loc în natură, excepția fiind restituirea prin plata valorii bănești. Fructele la fel urmează a fi restituite, din momentul începerii relei-credințe a persoanei îmbogățite.

C.civ. reglementează și câteva excepții ce pot fi folosite de persoana îmbogățită, în anumite împrejurări, pentru a se opune obligației de restituire, și anume: împlinirea termenului de prescripție; diminuarea îmbogățirii; simultaneitatea; dobândirea de bună-credință sau uzucapiunea.

Legiuitorul moldav a urmărit să păstreze caracterul subsidiar al acestei acțiuni, dar cu posibilitatea introducerii acesteia, în mod secundar, atunci când remediul special nu asigură o protecție destulă persoanelor, fiind evidentă o îmbogățire nejustificată, ce se atribuie la

dezavantajul altuia. Cel mai clasic exemplu ar fi combinarea acestei acțiuni cu acțiunea în despăgubire pentru prejudiciul cauzat din delict. Cele două acțiuni sunt compatibile, dar nu trebuie să se suprapună.

Referințe:

1. BAIEȘ, S. ș.a. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 752 p.
2. ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Johannesburg, Juta & Co, Ltd, 1992. 1241 p.
3. NIEMESCH, O. C. *Faptul juridic licit*. București: Hamangiu, 2016. 354 p.
4. GUIGO, P. *Cours de droit civil. 4. Les obligations*. Lyon: L'Hermes, 1979. 373 p.
5. DEAK F. *Curs de drept civil. Dreptul obligațiilor*. Partea I. *Teoria generală a obligațiilor*. București: Tipografia Învățământului, 1960. 452 p.